

Vzdělávání v Československu v době komunismu v letech 1960 až 1989

Bc. David Weber

21. září 2023

Obsah

Úvod	2
1 Historický kontext	3
1.1 Období 1953 – 1960	3
1.2 Období 1960 – 1978	4
1.3 Období 1978 – 1989	5
2 Výuka matematiky	7
2.1 Výuka v období 1953 – 1960	7
2.2 Výuka v období 1960 – 1976	7
2.3 Výuka v období 1976 – 1989	8
2.4 Porovnání osnov	8
Závěr	11
Seznam použité literatury	12

Úvod

Práce si klade za cíl seznámit čtenáře se vzděláváním v době komunismu v mezi lety 1960 až 1989 a souvisejícími reformami, od nichž se dále formovalo současné školství. V první kapitole 1 rozebrán historický kontext, především co do vzniklých reforem a zákonů v rámci školství. Zde je ještě zahrnuto období 1953 – 1960 pro seznámení s důležitými událostmi, od nichž se odvíjely některé pozdější reformy po roce 1960. Druhá kapitola 2 je věnována specificky výuce matematiky, a to zejména počtům hodin a důležitým změnám v osnovách. V závěru kapitoly je uvedena tabulka pro srovnání učiva matematiky ve zvolených obdobích.

1. Historický kontext

1.1 Období 1953 – 1960

V období 50. let procházelo Československo hospodářskou a politickou krizí. S rostoucím těžkým průmyslem, na nějž kladl režim velký důraz, tak bylo třeba dodat nové pracovní síly. V reakci na nutnost zrychlení tempa industrializace hospodářství byl vznesen požadavek na zavedení *osmileté* povinné školní docházky místo původní *devítileté*. Zároveň byla připomínána potřeba *přepřepování učebních plánů a osnov*, což společně zandalo podnět nové školské reformě. [14] Dne 24. dubna 1953 byl tak představen Národním shromážděním republiky Československé zákon č. 31/1953 Sb., o *školské soustavě a vzdělávání učitelů*. Praktický dopad zákona bylo zkrácení *povinné školní docházky*¹ na osm let a též *středního vzdělávání*² na jedenáct let. [5]

Zákon se též významně dotýkal vzdělávání pedagogů, což mělo negativní dopad na kvalitu jejich přípravy a celkovou prestiž povolání. [15] Pedagogické fakulty vysokých škol byly zákonem zrušeny, přičemž byly nahrazeny celkem čtyřmi druhy škol:

- (i) **Pedagogické školy pro vzdělání učitelek mateřských škol.** Tříleté školy pro absolventky osmileté školy nebo osmého postupného ročníku jedenáctileté střední školy, kde v rámci studia konají jednoroční praxi na mateřských školách.
- (ii) **Pedagogické školy pro vzdělání učitelů národních škol.** Čtyřleté školy zřízené pro učitele *prvního až pátého postupného ročníku střední školy* nebo *národních škol*.
- (iii) **Vyšší pedagogické školy.** Dvouleté školy pro učitele *šestého až osmého postupného ročníku střední školy*.
- (iv) **Vysoké školy pedagogické.** Určené pro učitele *devátého až jedenáctého postupného ročníku jedenáctileté střední školy* a učitele *pedagogických škol a odborných škol*.

(Převzato z [5].)

Efektivita vzdělávání žáků a studentů se v tomto období snížila, a to zejména zavedením pouze osmileté povinné školní docházky a přeorganizováním učebních osnov na gymnáziích, kde byly omezeny klasické předměty. [14]

---

¹Československý školský systém byl podle zákona 95/1948 Sb. třístupňový: *mateřské školy (od 3 do 6 let věku)*, *I. stupeň (národní škola, od 6 do 11 let věku)*, *II. stupeň (střední škola, od 11 do 15 let věku)* a *III. stupeň (vyšší výběrové školy, od 15 let věku)*. [11]

²Původní čtyřletá gymnázia byla změněna na tzv. *tříleté všeobecně vzdělávací školy*, která spadala (mimo jiné) pod vyšší odborné školy.

1.2 Období 1960 – 1978

Školství do roku 1960 v Československu nebylo ve vyhovujícím stavu, což bylo (mimo jiné) předmětem diskuze na XI. sjezdu KSČ v roce 1958. Změnami v roce 1953 se do popředí dostala spíše politická ideologie Komunistické strany, v níž byli vychováváni budoucí učitelé, nebylo jimi však docíleno přínosu pracovní síly, po které byla na trhu poptávka. Zástupci přijali usnesení o opětovném prodloužení povinné školní docházky a středního vzdělávání o rok a dále se usnesli na potřebě disponování studentů manuální zručností z důvodu poptávky po manuální pracující vrstvě obyvatelstva. [14][15] Změny byly součástí zákona č. 186/1960 Sb., o soustavě výchovy a vzdělávání představeného Národním shromážděním Československé socialistické republiky dne 15. prosince 1960, s jehož účinností došlo ke zrušení původního zákona č. 31/1953 Sb., o školské soustavě a vzdělávání učitelů. Od konce druhé světové války se tak jednalo v pořadí již o třetí školský zákon. Ten (mimo jiné) hovoří o tzv. *školské soustavě*, kterou tvořila:

- (i) **předškolní výchova v jeslích a v mateřských školách** pro děti do šesti let věku,
- (ii) **povinné základní vzdělání v základních devítiletých školách (popř. jiných typech škol)** mládeži od šesti do patnácti let věku,
- (iii) **střední a vyšší vzdělání v různých typech škol** mládeži od patnácti let
- (iv) a **vysokoškolské vzdělání na vysokých školách** mládeži s úplným středním vzděláním.

Dále zákon zapříčinil především v oblasti středního školství vznik nových typů škol, kde byly zřízené pro vzdělávání manuálně pracujících lidí. [4] V osnovách základních škol se dále objevil povinný předmět *pracovní výuka*. Zavedení ideí pracovního procesu do praxe se však nezdařilo, neboť ve školských institucích se nepodařilo propojit znalosti v teoretické rovině s požadavky výrobních podniků. [15]

Dne 30. srpna 1962 bylo vládou Československé socialistické republiky přijato nařízení š. 87/1962 Sb., o *pedagogických institutech*, které (mimo jiné) v § 1 stanovuje: „*Pedagogické instituty jsou vysokými školami. Vzdělávají se na nich učitelé pro školy poskytující základní všeobecné vzdělání.*“ [10] Z pedagogických institutů byly později zřízeny opětovně pedagogické fakulty (pro učitele poskytující základní vzdělání) v rámci zákonného opatření předsednictva Národního shromáždění č. 166/1864 Sb.

V rámci *pražského jara* docházelo k pokusům o opětovné obnovení školského systému z období *první republiky*, a to zejména *osmiletých gymnázií*. To zapříčinilo vznik zákona č. 168/1968 Sb., o *gymnásích*, jež stanovoval, že gymnásia poskytují *úplné střední všeobecné vzdělání* trvajícím *čtyři roky*, které končí *maturitní zkouškou* a podrobnosti k jejich zřízení. Zákon byl později 1. září 1978 zrušen. [14][3]

Později v období normalizace mezi lety 1968 a 1969 bylo mnoho učitelů na vysokých školách nuceno opustit svou pozici³ po prověrkách (prováděných tzv. *prověrkovými komisemi*), čemuž se dělo v souladu se zákonem č. 163/1969 Sb., *kterým se mění a doplňuje zákon č. 19/1966 Sb., o vysokých školách* schváleného dne 18. prosince 1969 a dále se zákonem č. 153/1969 Sb., *kterým se mění a doplňuje zákoník práce*. Ten umožňoval prověrkovým komisím rozvažovat pracovní poměry s pedagogickými pracovníky (mimo jiné) na základě jejich politického hodnocení. U pracovníků, jež se prokázali býti uvědomnělymi, angažovanými a důkladně prováděli politiku Komunistické strany, docházelo naopak k posílení jejich pracovních pozic. [15][2][1]

³Bylo tomu tak v souladu s kritickým zhodnocením situace na vysokých školách na XIV. sjezdu KSČ před rokem 1969. [12]

1.3 Období 1978 – 1989

V roce 1978 dne 21. června byla Federálním shromážděním Československé socialistické republiky přijat zákon č. 63/1978 Sb., o opatřeních v soustavě základních a středních škol, který vešel v platnost 1. září téhož roku, čímž byl (mimo jiné) zrušen zákon č. 168/1968 Sb., o gymnásiích. Jako jeden z účelů zákon uvádí, že v rámci rozvoje socialismu je vyžadováno neustálé prohlubování a zdokonalování výchovy a vzdělávání. V praxi zaváděl nové typy škol:

- **Základní škola.** Sestávala celkem z osmi ročníků. Tvořil ji *první stupeň* s prvními čtyřmi ročníky a *druhý stupeň* také se čtyřmi ročníky. Dále byla zřízena i *devítiletá* varianta (tzv. *základní devítiletá škola*), která byla zrušena později vydanými předpisy.
- **Střední odborné učiliště.** *Dvouletá* nebo *tříletá* příprava pro výkon *dělnického povolání* ve zvoleném oboru. Příprava je zakončena tzv. *závěrečnou učňovskou zkouškou*.

(Převzato z [8].)

O pět dní později 26. června 1978 byla Českou národní radou vydán zákon č. 76/1978 Sb., o školských zařízeních, který doplňoval zákon č. 63/1978 Sb. Ten ve svém základním ustanovení (mj.) uvádí: „*Předškolní výchovu zabezpečují předškolní zařízení. Výchovu mimo vyučování, systém dalšího vzdělávání učitelů a ostatních školských pracovníků a odborné služby školám, předškolním zařízením a školským výchovným zařízením zabezpečují školská zařízení.*“

- Předškolní zařízení.** *Mateřská a speciální mateřská škola, jesle.*
- Školská výchovná zařízení.** Mezi ně patří *zařízení pro zájmové studium* (školský ústav umělecké výroby, jazyková škola nebo těsnopisný ústav), *zotavovací zařízení* (škola v přírodě), *výchovná zařízení pro výchovu mimo vyučování* (střediska pro volný čas dětí a mládeže, školní družina, školní klub nebo školní knihovna) a *školská zařízení pro výkon ústavní výchovy a ochranné výchovy* (dětský domov, dětský výchovný ústav, ...)
- Školská účelová zařízení.** Patří mezi ně *zařízení výchovného poradenství* (výchovný poradce a pedagogicko-psychologická poradna), *školní jídelna* a *školní hospodářství*.

(Převzato z [9] a [14].)

Během sedmdesátých a osmdesátých let se do školství obecně promítalo socialistické politické myšlení. To se projevilo (mj.) v zákoně č. 61/1985, o dalším vzdělávání pedagogických pracovníků, který vešel v platnost 1. září 1985. Ten klade důraz především *ideově politické vzdělávání* pedagogických pracovníků, jehož naplní měly být především aktuální otázky školské politiky, které se skládalo z celkem šesti seminářů v rámci školního roku a bylo zakončeno besedou.

Dále se zákon soustředí na proces *uvádění začínajících pedagogických pracovníků do praxe*, kde (mj.) stanovuje, že uvádění probíhá po dobu jednoho roku, přičemž na jeho konci je ukončeno závěrečným zhodnocením⁴. Uvádí také další typy povinného studia pro učitele.

⁴Pokud by však při uvádění pracovníka nebylo dosaženo vytyčených cílů, ředitel školy prodlouží dobu uvádění dle vlastního uvážení (nejdéle o rok). [7]

- (i) **Pomaturitní a postgraduální studium.** Je organizováno vysokými školami, přičemž jeho náplň stanovoval zákon č. 49/1967 Sb., o *postgraduálním studiu*. Jeho délka je alespoň 200 hodin, přičemž uchazeči jsou přijímáni na návrh příslušných organizací a je zakončeno *závěrečnou zkouškou před zkušební komisí*. [6]
- (ii) **Specializační studium.** Rozsah nejvýše *dva roky*. Jednalo se o přípravu k výkonu *specializovaných pedagogických činností, výzkumné a publikační činnosti*, v jejímž rámci byly prohlubovány znalosti ve *vědním, technickém nebo uměleckém oboru*.
- (iii) **Funkční studium.** Trvalo zpravidla *dva roky* a bylo též zakončeno *závěrečnou zkouškou před komisí*. Bylo možné se do něj přihlásit nejvýše dva roky po nástupu do funkce ve škole.
- (iv) **Průběžné vzdělávání.** Nemělo stanovený pevný rozsah. Obsahem bylo vzdělávání zaměřeno na *teoretické a praktické otázky sjednocování výchovně vzdělávacího působení všech pedagogických pracovníků na rozvoj osobnosti žáka, změny v koncepcích výchovy a vzdělávání a nové poznatky z pedagogiky, psychologie a didaktiky*.

2. Výuka matematiky

2.1 Výuka v období 1953 – 1960

V reakci na hospodářskou krizi byly 24. dubna 1952 vytvořeny nové učební osnovy později vydané 25. června 1953, které stanovovaly učivo zvlášť pro 1. ročník (tzv. přípravný ročník) a 2. až 5. ročník, a to z hlediska *obsahu, metod a forem práce*. Byly uvedeny podrobné metodické pokyny k výuce, počty hodin byly pouze orientační¹. Tématické plány si však učitelé tvořili sami. Na základně zmíněných

Ročník	1.	2.	3.	4.	5.
Počet hodin v týdnu	4	6	6	6	7

Tabulka 2.1: Počty hodin matematiky podle osnov z roku 1953. [13]

učebních osnov začaly vznikat *první jednotné učebnice* u nás. Na základě mnohých připomínek vyvolaných ze stran učitelů i laické veřejnosti došlo nakonec ke snížení závaznosti původních osnov i učebnic samotných.

2.2 Výuka v období 1960 – 1976

V roce 1957 začalo experimentální testování nových učebních osnov ve vybraných školách, z nichž následně vycházel školský zákon č. 186/1960 Sb., o soustavě výchovy a vzdělávání uvedený v platnost 15. prosince 1960. Ten přinesl zásadní změny pro 1. až 5. ročník, kdy byl kladen větší důraz *zvláštnosti práce s dětmi*. Daleko více se tak uplatnila *samostatná práce žáků, jejich tvořivá činnost, různé druhy cvičení a praktických prací*. [13][4]

Za cíle matematického vzdělání bylo kladeno naučit žáky *měřit a rýsovat, rozvinout logické myšlení řešením úsudkových úloh a získat základní vědomosti a dovednosti v aritmetice a přitom se seznámit s hospodářskými jevy a naučit se získávat potřebné údaje*. Též byl kladen požadavek na větší *souvislost učiva*. Učitelé tak měli s žáky učivo stále *procvičovat, porovnávat a opakovat*, což platilo zejména u úloh na všechny početní výkony. [13]

¹Ty se oproti osnovám z roku 1948 zvýšily v souvislosti s polytechnizací školství.

Ročník	1.	2.	3.	4.	5.
Počet hodin v týdnu	4	5	5	5	5

Tabulka 2.2: Počty hodin matematiky podle osnov z roku 1960. [13]

2.3 Výuka v období 1976 – 1989

V roce 1976 prošly výuka matematiky velmi zásadní změnou, jež nastala na základě nových učebních osnov schválených dne 19. prosince 1975. Ty byly výsledkem rozsáhlého experimentu *Výzkumného ústavu pedagogického v Praze* v roce 1971. Vycházely ze zkrácení 1. stupně základní školy o jeden rok a zcela inovovaly obsah a pojetí matematického vyučování. Dřívější název „**počty**“ v 1. až 5. ročníku se pro 1. i 2. stupeň změnil na jednotný název „**matematika**“.

Dosavadní pojetí pojmu přirozeného čísla pro žáky bylo pomocí *počtu prvků nějaké konečné množiny*. Operace měly však být nyní vysvětlovány pomocí *množin* a především tzv. *Vennových diagramů*, které žáci následně užívali pro znázornění různých situací při řešení úloh. [13] Osnovy pro každý roč-

Ročník	1.	2.	3.	4.
Počet hodin v týdnu	4	5	5	5

Tabulka 2.3: Počty hodin matematiky podle osnov z roku 1975. [13]

ník specifikovaly *tématické celky*, které by se v daném ročníku měly probrat a k nim *vyhrazený počet vyučovacích hodin*.

V roce 1982 vznikly opět nové učební osnovy pro 1. stupeň, podle nichž se o dva roky později začaly vydávat nové učebnice. Ty v daleko větší míře kladly důraz na vytváření vhodných doveností, přičemž poznatky byly probírány *ve dvou fázích*. V první fázi je kladen důraz na *porozumnění a pochopení podstaty* učiva a v druhé fázi se výuka zaměřuje na *osvojení a automatizaci*. Osnovy stanovovaly, které učivo si žák musí v daném ročníku *osvojit* a se kterým se má jen *seznámit*. Počty vyučovacích hodin byly zachovány (viz tabulky 2.3 a 2.4). [13]

Ročník	1.	2.	3.	4.
Počet hodin v týdnu	4	5	5	5

Tabulka 2.4: Počty hodin matematiky podle osnov z roku 1975. [13]

2.4 Porovnání osnov

	1953 – 1960	1960 – 1976	1976 – 1982
1. ročník	Počítání do 20, čtení a psaní čísel do 20, sčítání a odčítání v oboru do 10, řešení nejjednodušších slovních úloh	Ponechána numerace do 20	Úvod do poznatků o množinách, přirozená čísla 1 až 5, sčítání a odčítání přirozených čísel 1 až 5, přirozená čísla 6 až 10, přirozená čísla 0 až 20
2. ročník	Numerace do 100, úlohy o dvou početních úkonech, určování času na čtvrti hodin a určování poloviny zadaných čísel	Ponechána numerace do 100	Opakování a prohloubení učiva z 1. ročníku, úsečka, násobení a dělení přirozených čísel v oboru do 20, přímka, přirozená čísla 0 až 100, trojúhelník, sčítání a odčítání v oboru do 100, shodné úsečky, násobení a dělení
3. ročník	Rošíření číselného oboru do 1000, úlohy s jedním až třemi početními úkony	Ponechána numerace do 1000	Opakování a prohloubení učiva, opakování geometrie, rovina, kruh, koule, prohloubení učiva násobení a dělení, jednoduché konstrukce kružítkem, sčítání a odčítání v oboru do 100, délka úsečky, přirozená čísla 0 až 10 000, konstrukce trojúhelníku z daných délek stran, početní úkony v oboru do 10 000, tělesa jako množiny bodů
4. ročník	Rošíření oboru do miliónu, úlohy s dvěma až čtyřmi početními úkony s mnohomístnými čísly	Rozšíření oboru přes milión	Opakování a prohloubení aritmetického učiva, opakování a prohloubení učiva geometrie, přirozená čísla, mnohoúhelník a hranice mnohoúhelníku, početní úkony s přirozenými čísly, konvexní množiny bodů, úhel, desetinná čísla, rovnoběžky, tělesa

Tabulka 2.5: Porovnání učebních osnov matematiky v jednotlivých obdobích (1. až 4. ročník). [13]

	1953 – 1960	1960 – 1976	1976 – 1982
5. ročník	Písemné dělení až třímístným číslem, plošná a objemová míra, úlohy na výpočet obsahu a objemu, pohybové úlohy, zlomky se jmenovateli 2, 4, 5, 8 a 10		

Tabulka 2.6: Porovnání učebních osnov matematiky v jednotlivých obdobích (5. ročník). [13]

Závěr

V letech 1953 – 1960 se Komunistická strana snažila přizpůsobit školství podmínkám a požadavkům vycházejících z tehdejší hospodářské krize. Tím se však dostalo do dezolátního stavu, kdy se do popředí dostala především komunistická ideologie, avšak došlo ke snížení efektivity vzdělávání žáků zejména zkrácením povinné školní docházky. Od 1960 byl kladen důraz na manuální zručnost žáků, čímž vznikly nové typy škol, byly tím však upozaděny humanitní předměty. Později v období normalizace v letech 1968 a 1969 utrpěla učitelská profese nemalé ztráty, neboť hodně pedagogů bylo nuceno opustit své povolání na základě rozhodnutí *prověřkových komisí*, jež prověřovaly jejich politické hodnocení. Naopak byly posíleny pracovní pozice těch, jež se prokázali býti loajální tehdejšímu režimu. Zároveň byly znovu zřízeny pedagogické fakulty. V letech 1978 až 1989 byla opět zavedena devítiletá školní docházka jako alternativní varianta proti osmileté. Zároveň vznikla základní škola, kde byly ročníky rozděleny na 2 stupně. Ve vzdělávání pedagogických pracovníků byla opět posílena jeho ideologická složka. Byly rovněž specifikovány postupy při zavádění nových učitelů do praxe a další varianty jejich povinného vzdělávání.

V reakci na hospodářskou krizi v roce 1953 byla výuka matematiky posílena, žáci však měli s učivem problémy. To následně vedlo ke snížení počtu hodin téměř ve všech zkoumaných ročnících. Větší důraz byl kladen na samostatnou práci žáků. Podstatnou změnou v učebních osnovách bylo množinové pojetí matematiky v letech 1982 až 1989, které mělo vliv na celkové pojetí výuky základních počtů. Zároveň výuka probíhala ve dvou fázích, kde se vyučující nejdříve soustředil na *porozumnění* učiva a následně na jeho *osvojení a automatizaci*.

Seznam použité literatury

- [1] 153/1969 Sb. – Zákony pro lidi [online]. [cit. 14. května 2023]. Dostupné z: <https://www.zakonyprolidi.cz/cs/1969-153>.
- [2] 163/1969 Sb. – Zákony pro lidi [online]. [cit. 14. května 2023]. Dostupné z: <https://www.zakonyprolidi.cz/cs/1969-163>.
- [3] 168/1968 Sb. – Zákony pro lidi [online]. [cit. 20. srpna 2023]. Dostupné z: <https://www.zakonyprolidi.cz/cs/1968-168>.
- [4] 186/1960 Sb. – Zákony pro lidi [online]. [cit. 14. května 2023]. Dostupné z: <https://www.zakonyprolidi.cz/cs/1960-186>.
- [5] 31/1953 Sb. – Zákony pro lidi [online]. [cit. 13. května 2023]. Dostupné z: <https://www.zakonyprolidi.cz/cs/1953-31>.
- [6] 49/1967 Sb. – Zákony pro lidi [online]. [cit. 20. srpna 2023]. Dostupné z: <https://www.zakonyprolidi.cz/cs/1967-49>.
- [7] 61/1985 Sb. – Zákony pro lidi [online]. [cit. 20. srpna 2023]. Dostupné z: <https://www.zakonyprolidi.cz/cs/1985-61>.
- [8] 63/1978 Sb. – Zákony pro lidi [online]. [cit. 20. srpna 2023]. Dostupné z: <https://www.zakonyprolidi.cz/cs/1978-63>.
- [9] 76/1978 Sb. – Zákony pro lidi [online]. [cit. 20. srpna 2023]. Dostupné z: <https://www.zakonyprolidi.cz/cs/1978-76>.
- [10] 87/1962 Sb. – Zákony pro lidi [online]. [cit. 14. května 2023]. Dostupné z: <https://www.zakonyprolidi.cz/cs/1962-87>.
- [11] 95/1948 Sb. – Zákony pro lidi [online]. [cit. 14. května 2023]. Dostupné z: <https://www.zakonyprolidi.cz/cs/1948-95>.
- [12] MAŠEK, O. (2017). *Československé školství a „normalizace“*. Bakalářská práce, Univerzita Karlova, Pedagogická fakulta, Katedra dějin a didaktiky dějepisu, Praha. Vedoucí práce Hnilica, Jiří.
- [13] PAŽOURKOVÁ, E. (2007). *Historie vyučování matematiky v českých zemích*. Diplomová práce, Masarykova Univerzita v Brně, Pedagogická fakulta, Katedra matematiky, Brno. Vedoucí práce Blažková, Růžena.
- [14] PŘEDOTOVÁ, D. (2014). *Historie školství od roku 1945 do současnosti*. Bakalářská práce, Univerzita Palackého v Olomouci, Filozofická fakulta, Katedra sociologie, andragogiky a kulturní antropologie, Olomouc. Vedoucí práce Dočekal, Vít.

- [15] ŠENIGL, D. (2015). *Vzdělanostní nerovnosti v komunistickém Československu a odraz jejich důsledků z přímých zkušeností aktérů vzdělávacího systému*. Diplomová práce, Západočeská univerzita v Plzni, Fakulta filozofická, Katedra politologie, Plzeň. Vedoucí práce Naxera, Vladimír.